CARSIUM - HÂRŞOVA
- note de toponimie -

Constantin NICOLAE*

Keywords: *Carsium, Hârşova, toponymy, phonetic evolution, etymology.*
Cuvinte cheie: *Carsium, Hârşova, toponimie, evoluţie fonetică, etimologie.*

Abstract: *Carsium is the ancient name of Hârşova. It is to be found in sources from the 2nd to the 10th century as Καρσούμ, Κάρσος, Καρσώ in Greek texts and Carso, Carsio, Carsion, Carsium in Latin ones. On cartography documents from the 16th to the 18th century the locality appears with the name Carsium, Karsova, Kersova, Chirshowa. From the 16th century on we encounter the variant Hirşova in Ottoman documents. The etymology of the ancient name, but also of the modern one has aroused the scientists' interest. Tomaschek and Detschew believe that the place name Carsium/Carso is of Thracian origin (it may mean "furrow", "field" or "rock", "stone"); Beşevliev and Bogrea asssigne it a Celtic origin („stone"). The modern variant has concerned C. Moisil and N. Iorga, according to whom the actual name derives from Hîrsu (Romanian adaptation for Chrysos, about which we have information from the Byzantine chronist Nicetas Choniates). Popular etymologies are also mentioned, coming from Ottoman and Romanian traditions. Bulgarian scientists link the actual name to other South-Danubian place names, derived from Hors, a very ancient local divinity. Romanian linguists consider that the actual toponym Hârşova has its origins in the old variant Carsium, which has normally changed phonetically in time during language evolution (c > h, a > i > î , r = r, s > ş). The new variant Cîrs-/Cîrş-/Hîrş- was completed with the Slav suffix-ova. In the 16th century the toponym Hirşova/Hîrşova was already definte.*

Rezumat: *Carsium este numele antic al localităţii Hârşova. Îl găsim în izvoarele dintre secolele II-X sub forma Καρσούμ, Κάρσος, Καρσώ în textile greceşti, şi Carso, Carsio, Carsion, Carsium în izvoarele latine. Pe documentele cartografice din secolele XVI-XVIII localitatea apare cu numele Carsium, Karsova, Kersova, Chirshowa. Din veacul al XVI-lea în documentele otomane întâlnim forma Hirşova. Etimologia numelui antic dar şi cel modern a suscitat interesul cercetătorilor. Tomaschek şi Detschew cred că toponimul Carsium/Carso este de origine tracă (poate însemna "brazdă", "ogor" sau "rocă", "piatră"); Beşevliev şi Bogrea îi atribuie origine celtică ("piatră"). Forma modernă i-a preocupat pe C. Moisil şi N. Iorga, după care numele actual derivă de la*

* Constantin Nicolae: Muzeul „ Carsium", str. Revoluţiei nr. 27, Hârşova 905400.

Hîrsu (adaptarea românească pentru Chrysos despre care avem informaţii de la cronicarul bizantin Nicetas Choniates). Sunt notate şi etimologiile populare aflate în tradiţia otomană şi în cea românească. Cercetătorii bulgari leagă numele actual de alte toponime sud-dunărene derivate din Hors, străveche divinitate locală. Lingviştii români consideră că toponimul actual Hârşova are la bază forma veche Carsium, care a suferit, în timp, modificări fonetice normale în procesul de evoluţie al limbii (c>h, a>i>î, r =r, s>ş). La noua formă Cîrs-/Cîrş-/Hîrş- s-a adăugat sufixul slav -ova. În secolul al XVI-lea, toponimul Hirşova/Hîrşova era deja constituit.

Cetatea de la Hârșova este una din cele mai puțin cunoscute fortificații de pe linia Dunării, deși, paradoxal, a suscitat un mare interes încă de la debutul arheologiei în Dobrogea[1]. Rămânem la convingerea, exprimată nu cu mult timp în urmă, că abordarea unui proiect amplu de cercetare a sitului la începutul secolului al XX-lea, a fost împiedicată de suprapunerea așezării moderne peste cetatea antică și medievală. Faptul că în ultimii ani am reușit să corectăm confuzia dintre incintele romane și cele feudale[2] și suntem pe punctul de a stabili marile etape de evoluție ale fortificației ne duce, din ce în ce mai mult, cu gândul la o altă problemă deosebită: originea și evoluția numelui din vechime până astăzi. O chestiune pe cât de importantă, pe atât de delicată, cu multe semne de întrebare, în primul rând datorită izvoarelor lacunare și greu de acoperit pentru o perioadă de circa două milenii, dar și bogatei tradiții, atât românești cât mai ales celei turcești, deosebit de puternice, încă și astăzi.

Convinși că vom face totuși puțină lumină abordăm cu instrumentele care ne stau la dispoziție și cu toată priceperea această problemă.

Numele vechi al cetății de aici apare, fără întrerupere, în izvoarele antichității, cel mai devreme din secolul II p. Chr. Astfel, îl întâlnim sub forma *Καρσούμ*[3] (*Carsum*) la mijlocul secolului al II-lea, *Carsio*[4] în secolul al III-lea, *Carso*[5] la sfârșitul secolului al III-lea - începutul secolului al IV-lea, precum și în primul sfert al secolului al V-lea, *Κάρσος*[6] (*Carsos, Carsus*) la mijlocul secolului al V-lea, tot *Κάρσος* (*Carsos)* în prima parte a secolului al VI-lea[7], *Καρσώ*[8] (*Carso*) la mijlocul secolului al VI-lea, *Carsion*[9] în secolul al VII-lea, Κάρσος[10] (*Carsos*) în secolul al X-lea. Numai în secolul al VIII-lea, într-un document care este încă mult discutat din punct de vedere al autencitității, toponimul ne este transmis schimbat radical în *Κούπρου*[11] (*Coupros*), forma coruptă a originalului. Epigrafic toponimul apare, din nefericire, lacunar, pe o singură inscripție, descoperită la *Durostorum,* datată

[1]TOCILESCU 1884, 27-31; PÂRVAN 1913, 479-431; BRĂTULESCU 1940, 3-24.
[2] NICOLAE 2010, 226-228.
[3] Ptolemeu din Alexandria, *Îndreptar*, III, 5, 25-30 (FHDR, I, 552).
[4] *Tabula Peutingeriana*, VIII, 3 (FHDR, I, 738).
[5] *Itinerarium Antonini*, 224, 4 (FHDR, I, 746); *Notitia Dignitatum*, XXXIX, 22 (FHDR, II, 208).
[6] Priscus Panaites, *Istoria goților,* 122, 15 (FHDR II, 248).
[7] Hierocles, *ΣΥΝΕΚΔΗΜΟΣ*, 637, 20 (FHDR II, 350).
[8] Procopius, *Despre zidiri*, IV, 11, 20, 25 (FHDR, II, 474).
[9] Geograful din Ravenna, *Cosmographia*, IV, 7, 15 (FHDR, II, 580).
[10] Constantin Porfirogenetul, *De thematibus*, 47, 1, 58-60(FHDR, II, 670).
[11] *Notitiae Episcopatuum*, trimitere în DID II, 459, n. 12, 273-274, n. 12.

în anul 272[12]: ... *quod i]mp(erator) Aur(elianus) vicit [reginam Ze]nobiam inviso[sque tyranos et Carpos inter Ca]rsium et Sucid[avam delevit] Duros[torum] Aurel(ianum).* Rămâne de văzut, mai departe, dacă reîntregirea propusă de Domaszewski pentru localitatea în discuție este cea corectă, așa cum credem și noi. Andrei Aricescu a propus, însă, o nouă lectură schimbând *[Ca]rsium* cu *[Que]rsium*[13], localitate ce apare la Procopius sub numele Κούηστρις (*Equestris*, cel mai probabil)[14]. Opinia sa nu este împărtășită însă de cei care s-au ocupat mai îndeaproape de *Carsium*[15].

Prin urmare, pentru perioada romană și romano-bizantină, forma sub care este cunoscută așezarea de aici este *Καρσούμ, Κάρσος, Καρσώ* în textele grecești, și *Carso, Carsio, Carsion, Carsium* în documentele latine. Între acestea, după cum se poate bine vedea, nu sunt deosebiri de natură să sugereze eventuale confuzii de locuri în perioade diferite sau la autori diferiți. În privința scrierilor, formele utilizate sunt de înțeles dacă avem în vedere că autorii antici au preluat toponimele din alte surse, textele originale au fost copiate și recopiate, acestea din urmă fiind utilizate de editorii de astăzi[16].

Este dificil de precizat care ar putea fi varianta corectă în cazul de față: *Carsum, Carso, Carsos, Carsio, Carsion* sau *Carsium.* Dacă judecăm după cât de frecvent este folosită o formă sau alta, atunci situația ar arăta astfel: *Carso* – în patru izvoare, *Carsos-* în două; celelalte sunt întâlnite în câte un singur izvor istoric. Lămurirea definitivă a acestui aspect, care nu este de neglijat, necesită însă un studiu filologic aparte[17] numai în condițiile în care va spori substanțial fondul epigrafic. Cum acesta este destul de limitat, în lipsa unor dovezi ceva mai concludente asupra toponimului, discuțiile pot avea acum un pronunțat caracter ipotetic și mult speculativ. De aceea și pentru că istoriografia de până acum a impus forma latină *Carsium* o folosim și noi pe aceasta.

Mai importantă decât forma sub care s-a păstrat ni se pare etimologia toponimului. Problema a preocupat savanții secolelor trecute într-un context științific mai general. O privire asupra opiniilor diferite ale cercetătorilor străini, dar și ale celor români, se impune. Astfel, după Tomaschek[18] atât *Καρσι-δαυα,* cât

---

[12] AEM 1891, nr. 37; ISM V, 119-120.

[13] ARICESCU 1972, 332-333.

[14] Procopius, *Despre zidiri,* IV, 7, 12 (FHDR, II, 468-469 cu n. 126).

[15] ISM V, 120; NICOLAE 1995-1996, 137 cu n. 25.

[16] Cea mai mare parte a toponimelor antice au suferit astfel de modificări. Numai dacă ne referim la cele de pe *limes* vom constata aceasta. Astfel, la Ptolemeu numele localităților este transcris cel mai aproape de forma corectă: Σουκίδαυα (*Sucidava*), *Τροισμίς* (*Troesmis*). În *Tabula Peutingeriana* sunt unele modificări: *Durostero* (*Durostorum*), *Calidava* (*Capidava*), *Bereo* (*Beroe*). La fel se întâmplă și în *Itinerariul lui Antoninus*: *Dorostoro* (*Durostorum*), *Axiupoli* (*Axiopolis*), *Cio* (*Cius*), *Biroe* (*Beroe*). În *Notitiae* forma este aproape identică cu cea din documentul anterior pentru localitățile din vecinătatea așezării în discuție: *Sacidava, Axiupoli, Bireo, Trosmis*. La Hierocles, care folosește în *ΣΥΝΕΚΔΗΜΟΣ* materiale oficiale, precum și la Constantin Porfirogenetul, numele localităților este transcris corect. Doar la Procopius apar în lista sa multe localități neidentificate, iar pe acest segment al *limes*-ului sunt reținute doar două nume: *Carso* (*Carsium*) și *Axiopa* (*Axiopolis*), în timp ce la Geograful din Ravenna întâlnim forme precum *Durostolon* (*Durostorum*), *Sancidapa* (*Sucidava*), *Bireon* (*Beroe*).

[17] O încercare găsim la OLTEANU 2007.

[18] TOMASCHEK 1894, II, 84 (284).

și *Carsium-Καρσούμ-Κάρσος*, au origine tracă și derivă din *qers*-brazdă, sau *kars*-rocă, piatră. Detschew[19] este de acord cu originea tracă a toponimului pentru care vede chiar rădăcina iraniană: **kars*=ogor. Potrivit lui V. Besevliev[20], Καρσώ-*Carso* se trage de la celticul pre-indo-european k*ara*=piatră. Notabilă este și analiza lingvistului croat Petar Skok[21]. Dacă luăm în calcul raționamentul său, putem identifica originea numelui topic italian contemporan *Carso*[22], din provincia Trieste, cu cea a străvechiul *Carsium/Carso* de pe malurile Dunării. Nu este exclus ca aceasta să fie ilirică, desemnând un loc pietros. De aici se trage și termenul *karst* din limba germană. Reputatul lingvist român V. Bogrea, într-un studiu mai vechi[23], arăta că toponimul *Carsium* își are originea în celticul *cars* = piatră, stâncă, de unde derivă și *krs* în limba sârbă. În vorbirea veche a românilor din Serbia, după cum preciza acesta, se folosea la începutul secolului al XX-lea termenul de *cîrșie/cîrșii* pentru a desemna vârfurile stâncoase.

Nu încape îndoială că numele antic al localității la care ne referim are o origine străveche tracică, poate celtică ori ilirică, fapt recunoscut și de istoriografia românească[24]. Rămâne de discutat, mai departe, în jurul acestor opinii[25]. Cert este că punctele de vedere exprimate până acum conduc, practic, și aici, spre originea comună a limbii indo-europene deoarece fie într-o variantă, fie în alta, toponimul exprimă fidel situația geologică și geografică a locului: calcar, stâncă, piatră, teren pietros arid, aspru. În mod cu totul excepțional, cele două forme, anticul *Carso-Carsos-Carsium* de la Dunărea de Jos și modernul *Carso* din Italia arată, după opinia noastră, indubitabil, etimologia comună a toponimelor, și aici nu poate fi vorba de o potrivire fonetică având în vedere originea celor două limbi, cum se întâmplă în foarte multe alte cazuri[26]. Având în vedere însă numele unor aşezări dunărene, ascendenţa celtică, în cazul de faţă, nu este exclusă.

Ultimul izvor istoric care atestă toponimul în forma sa antică datează de la mijlocul secolului al X-lea[27]. Acesta urmează să figureze însă, și în documente cartografice din Evul mediu, în veacurile mai târzii. Astfel, în harta Europei antice a lui Laurent Fries (1458-1532) de la 1541 apare *Carsum*, lucru fieresc dacă ne luăm după titlul acesteia; la Gerard Mercator (1512-1594), pe harta intitulată *Walachia, Servia, Bulgaria et Romania* publicată în anul 1607, se înregistrează în dreapta

---

[19] DETSCHEW 1957, 233.

[20] BESEVLIEV 1970, 147, 10.

[21] *Apud*, IORDAN 1963, 89.

[22] În Italia, în regiunea Trieste, există un deal cu altitudinea de 456 m numit *Carso* (*Karst*, în limba germană). Toponimul a ajuns să definească o zonă calcaroasă, stâncoasă, lipsită de vegetație și a devenit în secolul al XIX-lea un termen tehnic, strict geologic.

[23] BOGREA 1921, 36-37.

[24] PÂRVAN 1926, 257; ISM V, 120; EAIV I, 258; ER II, 153 etc.

[25] O analiză mai recentă pune în discuţie toponimul, oscilind între originea celtică şi cea tracică. Vezi FALYLEEV 2006, Καρσούμ. Mulţumim şi pe această cale d-lui Victor Cojocaru, care ne-a semnalat şi facilitat accesul la lucrare.

[26] Merită amintit aici că Vasile Pârvan (*loc. cit.*) a făcut legătura dintre toponimul *Carsium*, tribul traco-dacic *Κάρσιοι* cu capitala la Καρσίδαυα, antroponimul *Κάρσις* și localitatea asiatică Καρσέαι unde au avut loc imigrații nord-thrace. Potrivit lui Pârvan numele își trage originea de la *qers* – brazdă.

[27] Vezi, *supra*, n. 10.

Dunării între alte aşezări şi *Carsum*[28]; o hartă datată la sfârşitul secolului al XVII-lea sau începutul secolului al XVIII-lea, prezintă aşezările de pe malul drept al Dunării cu numele antic: *Durostorum, Sucidava, Azsopolis (Axiopolis), Capidava, Carsum, Cium, Beroe, Trosmis* etc., în timp ce pe malul stâng sunt trecute toponimele în forma cunoscută la zi (*Flotz, Braila, Galacz)*[29].

Aceste menţiuni sunt de mare importanţă deoarece ne arată continuitatea toponimelor din dreapta Dunării în forma lor veche, literară, oficială, aşa cum erau scrise şi numite în antichitate. Pe de altă parte, menţinerea numelor vechi într-o parte a fluviului şi a celor contemporane în cealaltă parte, poate să sugereaze că autorii hărţilor au preluat aceste toponime de pe documente mai vechi, nu le-au cunoscut noua formă, care a evoluat, cum era firesc, în vorbirea curentă.

Un alt aspect important al problemei noastre vizează însă situaţiile în care toponimul suferă schimbări radicale faţă de rădăcina tradiţională. Aşa se întâmplă, în numeroase alte situaţii, cu majoritatea localităţilor. În cazul de faţă, apar forme noi pentru a desemna, după unele păreri greu de probat sau infirmat, localitatea. Referitor la *Grossea*[30], sau *Iurcova*[31], pentru care nu există indicii probatorii că ar putea fi localitatea despre care vorbim aici, situaţia este cât se poate de neclară. În ultimul caz se poate întrevedea o oarecare legătură dacă judecăm după sufix. Mult mai bine se poate identifica geografic, de această dată, toponimul *Culghi-Cusei-Custi,* trecut în hărţi pe malul dobrogean al Dunării în dreptul localităţii *Flocz,* la gurile Ialomiţei[32], cu localitatea noastră, nu însă şi ca formă, cum se poate uşor vedea. Atunci ce explicaţii putem găsi la o prezentare nebuloasă a numelui aşezării, într-un context în care alte toponime, chiar din vecinătate, se menţin constant, este greu de spus. Aici nu poate fi vorba de omisiune sau confuzie, nici de importanţa scăzută a localităţii care în epoca stăpânirii otomane a jucat rolul de centru administrativ (*caza)*[33]. Mai mult ca sigur, cum se va vedea mai jos, în această perioadă, procesul de constituire al toponimului românesc era încheiat. Foarte probabil, autorii hărţilor din secolul al XVII-lea nu au cunoscut direct numele localităţii, l-au preluat eronat fie din auzite

---

[28] POPESCU SPINENI 1978, *Gerard Mercator, Walachia, Servia.... pass.*

[29] GRIGORUŢĂ 1977, 280; 283 (localităţile sunt plasate, din punct de vedere topografic, inexact, iar prezentarea cursului Dunării se face defectuos).

[30] POPESCU - SPINENI 1978, 82; CIOBANU, 1969, 407; CIOBANU 1970, 301-302; MĂRCULEŢ 2007, 374, pentru localizarea centrului comercial genovez *Grossea,* din portulanele datate în secolul al XIV-lea, cu Hârşova de astăzi.

[31] PANAITESCU 1940, 208-211; KUZEV 1969, 151 şi n. 79.

[32] CONSTANTINESCU 2006: *Culghi* la Abraham Ortelius (1527-1596) pe harta Imperiului Bizantin intitulată *Romaniae,* unde este plasată în dreptul localităţii *Floch; Cusei* pe harta lui Johannis Baptista Homanni (1663-1724) are spre sud *Trachina (Capidava?)* urmată apoi de *Axiopoli*; *Custi* la Giacomo Cantelli da Vignola (1643-1695) pe harta din 1686 unde sunt trecute, în aval, *Axiopolis, Cupidara (Capidava), Custi (Carsium), Cium etc.,* în timp ce pe malul opus este notată localitatea *Floc/Flotz/ Flocx.* Mai întâlnim o formă coruptă pentru numele localităţii la spaniolul Diego Galan care a servit ca vâslaş în armata otomană în timpul expediţiei din anul 1595. El consemnează principalele localităţi de la Dunăre, între care şi *Cristopoli*, aflată între Măcin şi Silistra. Vezi, *Călători III*, 524, editorii textului presupun că „poate" fi Hârşova.

[33] GHIAŢĂ 1980, 42-43.

și l-au copiat greșit, fie l-au recopiat din alte surse. Ne întrebăm dacă nu cumva toponimul *Culghi,* din harta lui Ortelius, nu este tocmai urmarea unei tentative nereușite a administrației otomane de a da localității o denumire nouă, după aspectul său de fortăreață, și se trage din cuvintele turcești *kule* (turn), *kale* (cetate). Acesta ar fi putut circula o vreme paralel cu cel autohton, a fost auzit greșit și transcris ca atare[34] într-o anumită perioadă.

Modul în care este notat toponimul în documentele cartografice ale veacului al XVIII-lea este de natură să explice, mult mai bine, etapa intermediară din procesul de trecere al acestuia de la forma antică spre cea modernă, și mai ales recunoașterea sa oficială. De exemplu, pe harta Europei din *Atlas of the Worlds* elaborat de John Senex, între 1708-1725, apare cu numele de *Kersova;* la Guillaume de l'Isle găsim același toponim: *Kersova*[35]*;* pe harta alcătuită de Chiquet la 1719 se întâlnește sub forma *Karsova*[36]. Pasul către forma modernă îl sesizăm cel mai bine tot din analiza documentelor cartografice apărute în perioada imediat următoare. În prima parte a secolului al XVIII-lea în hărțile germane este consemnată *Chirshowa-Hirsowe*[37] pentru ca din 1794-1795 să se întâlnească forma, *Hirsova,* pe două hărți care, au avut, probabil, aceeași sursă[38]. Mai departe toponimul rămâne aproape neschimbat[39].

Așa cum rezultă din prezentarea de până acum, nu încape îndoială că numele de astăzi al localității este rezultatul evoluției celui din vechime: *Carsium/Carsum-Karsova/Kersova-Chirschova/Hirsowe-Hîrșova/Hârșova.* Din punct de vedere fonetic lucrurile par cât se poate de simple. Mai greu este să urmărim etimologia formei noi deoarece, de-a lungul timpului, în ultimile patru secole, au existat și alte tentative de a o explica.

O primă încercare, în acest sens, aparține cronicarului turc Evlia Celebi, la mijlocul secolului al XVII-lea. Potrivit acestuia, localitatea se numea în vorbirea populară *Hîrșova* (deci, în secolul al XVII-lea, forma era utilizată curent!) în timp ce cadiii au trecut-o în documente *Harisova*[40]. El dă numelui următoarea explicație: la cucerirea cetății, în timpul luptelor, sultanul Mehmed, a văzut câțiva urși, (de fapt erau apărători îmbrăcați în piei de urs, care s-au ivit din partea joasă a fortificației) și ar fi exclamat: *Ovadan hirs geliyor!* „Vine ursul din câmpie"! (*ova* =

---

[34] În împrejurimile localității s-au păstrat până târziu toponime turcești derivând de aici, de exemplu, *Ceanac Cale*, la 1 km vest, unde există un fort circular din pământ care veghea trecerea în Țara Românească. Vezi, IONESCU 1904, pl. 2.

[35] CONSTANTINESCU 2006.

[36] CRĂCIUN 2011.

[37] PANAIT, ȘTEFĂNESCU 1984, fig. 4, 5.

[38] CONSTANTINESCU *loc.cit.*

[39] Doar originea surselor face ca să apară unele diferențe (de exemplu, *Hirsowa* în documentele germane/austriece, și *Гйрсовъ (Ghirsova)* în cele rusești), vezi, KUZEV 1969, 153, Fig. 4.

[40] La istoricii epocii moderne care s-au ocupat de lumea otomană nu găsim însă această formă. Vezi, HAMMER 1833, 5; 14, pentru *Hirssowa, Chirsowa.* În *Kanunname* (Carte de Lege) de la 1791 toponimul apare sub forma *Hîrșava,* (o încercare reușită de turcizare a numelui); vezi, IONAȘCU, BĂRBULESCU 1971, 256. În alte documente se menționează forma *Hîrșova* (vezi, MEHMET 1980, 326; 353; *Călători IV* (Aloisio Radibrat, 1603) sau *Hîrșova/ Hersova* (GRECEANU 1960, 58, 5; 30).

câmpie, şes în limba turcă; *hirs* = urs în limba persană)[41]. Ne aflăm, aici, în faţa unei legende care încearcă să găsească justificarea pentru un toponim deja consacrat în vorbirea curentă. Cu toate acestea, în documente din veacul al XVI-lea, găsim toponimul şi sub forma *Hirşava*[42], cea mai elocventă dovadă a turcizării lui.

A existat, pe de altă parte, şi tendinţa de a se propune originea numelui actual ca provenind de la un antroponim - *Hârsu*. Constantin Moisil amintind tradiţia locală din Dobrogea în păstrarea numelor vechi, exemplifica aceasta prin faptul că numele Hârşovei vine de la *Hârsu* pomenit în anul 1197 de cronicarul *Nicetas Chomiates*[43]. Acelaşi punct de vedere a fost susţinut şi de Nicolae Iorga. După el, forma românească a conducătorului „valahilor" din ţinutul *Serres,* despre care relatează cronicarul bizantin, pe nume *Chrysos,* poate fi *Hârsu*[44] de unde derivă şi toponimul *Hârşova.*

Într-o astfel de analiză, trebuie să amintim şi tradiţia modernă a originii numelui, mult mai puternică în rândul locuitorilor de astăzi decât oricare alta. Este recunoscut faptul că cea mai mare parte din populaţia autohtonă explică formarea toponimului prin două cuvinte din limba turcă: *hîrsîz* = hoţ şi *ova* = vale (*Hîrsîz-ova* reprezentând, potrivit lor, varianta din vorbirea populară care a evoluat spre cea actuală). La baza opiniei se află o realitate probată documentar: vadul Dunării de la Hârşova a fost propice legăturilor dintre cele două maluri ale Dunării, mai ales pentru cei care s-au ocupat cu furtul animalelor[45].

Apropierea localităţii de altele cu nume legate în exclusivitate de oierit sau prelucrarea lânii (*Groapa Ciobanului /Ciobanu, Vadu-Oii, Cotul Baciului, Oraşul de Floci*), a indus o posibilă legătură dintre cuvântul „hîşie" (piele creaţă de miel) şi toponimul actual, explicaţie întâlnită cu precădere la mocanii ardeleni stabiliţi aici.

La încheierea prezentării acestor opinii se ridică în mod legitim întrebarea cu privire la originea toponimului. După părerea noastră, variantele „populare" nu au nicio legătură cu originea numelui actual al Hârşovei, fiind vorba, în toate cazurile, de simple potriviri fonetice mai mult sau mai puţin legate de o anumită realitate socio-politică, economică sau istorică. Susţinătorii au găsit aici, mult mai repede, punctele de sprijin necesare unei explicaţii acceptabile. Asta înseamnă că pentru lămurirea problemei trebuie să ne întoarcem, tot mai mult, în analiza noastră, către originea veche a toponimului.

De la început subscriem şi noi teoriei potrivit căreia actualul nume este rezultatul evoluţiei fonetice a celui antic. De fapt, în acest sens s-au promunţat şi lingviştii din zilele noastre, care l-au analizat.

---

[41] MEHMET 1976, 450 şi n. 317-318.

[42] MEHMET 1976 a, nr. 27; 32;33; 37; 60; 115.

[43] MOISIL 1919, 163. Cunoscutul lingvist V. Bogrea a combătut acest punct de vedere. Faptul că cele două toponime, cel vechi *(Carsium)* şi cel actual *(Hârşova),* nu se asemănă, nu trebuie să conducă spre un antroponim (BOGREA, *loc. cit.*).

[44] IORGA 1925, 28. Cu două decenii în urmă, Gh. Dumitraşcu preciza că numele Hârşovei vine de la ,,mocanul Hârsu" (ziarul *Dobrogea Nouă,* 12.651, 19 05 1989, *Despre Hârşova-între a şti şi a cunoaşte*).

[45] MATEESCU 1977, 241 unde se vorbeşte despre mocanul Tudor Chioru, vestit hoţ de cai, ce urma să treacă pe la Hârşova în Ţara Românească o herghelie de 42 de animale.

Pentru început aducem în discuție un punct de vedere exprimat încă din prima parte a secolului al XX-lea de C. Litzica, ce s-a ocupat de toponomia balcanică prin prisma informațiilor date de Procopius[46]. Opinia lui este că toponimul *Hârșova* reprezintă urmarea unei contaminări între forma latină *Carsum/Carsium* și numele slav *chrxs*. Cunoscutul lingvist Iorgu Iordan, care a consacrat toponimiei românești studii valoroase, este de părere că *Hîrșova* „continuă, direct și, cel puțin formal, pe vechiul *Carsium*, dar modificat sub influența slav. *hruš(k)a,* cu care seamănă din punct de vedere fonetic"[47]. În favoarea argumentului el aduce prezența sufixului slav *–ova* care nu există în limba română ca element formativ viu. Este o concluzie pur lingvistică care urmărește doar constucția fonetică a toponimului și nu și evoluția sa istorică. Cicerone Poghirc nu împărtășește întru totul acest punct de vedere. Considerăm că acesta este primul lingvist care abordează complex problema încercând să se facă înțeles în demersul său. Potrivit lui, morfologic, toponimul are la bază două construcții: *Cars(Cars-ium/o)* și sufixul *ova* = de. Rădăcina este de origine autohtonă (traco-dacică sau ilirică) și este posibil ca autohtonii să fi folosit inițial „h". Latinii care au pierdut în limba lor acest sunet, fie îl omiteau, fie il înlocuiau cu „c" sau cu „g" (ex. *Hierasus-Gerasus).* În acest caz, toponimul a evoluat spre forma actuală[48] atunci când „h" a fost reintrodus în vorbirea populară, concluzionează C. Poghirc.

După toate discuțiile de până acum, încercăm, mai departe, să urmărim, pe scurt, modul în care a evoluat, sau a putut evolua, toponimul antic spre cel modern. Pentru aceasta vom apela în egală măsură la lingvistică și la documentele istorice, care, -așa cum s-a văzut din prezentare, ne sunt suficiente.

Nu ne vom mai referi la etimologia formei vechi, pentru că subiectul va sta încă mult timp in atenția filologilor. Încercăm, doar, să refacem drumul parcurs de toponim de la forma veche la cea atuală. Altfel spus, ne propunem o tentativă de stabilire a parcursului de la forma *Carsium/Carsum/Carso* - la *Hârșova.*

Așa cum se poate deduce din pronunție, toponimul actual are în structura sa două articulații: „Hîrș" - și sufixul - "ova". Cel mai important este să urmărim evoluția primei părți a numelui: dacă și cum a fost posibil să se ajungă de la forma veche spre cea actuală. Va trebui, pentru aceasta, să analizăm cu argumente lingvistice posibilitatea de trecere a fiecarui fonem în parte din rădăcina străveche (Cars), spre forma toponimului actual. În acest proces, evident îndelungat, o primă etapă se leagă de evoluția latinei balcanice, care, încă din secolul al VI-lea se îmbogățise deja cu vocalalele „ă" și „î" ce provin din „a"[49] (vezi, de exemplu, în limba română: *lana-lână; campus-câmp; canis-câine,* etc.). Atunci, foarte probabil, s-a ajuns în vorbirea populară de la *Carsium/Carsum/Carso* la *Cîrsum/Cîrso*; în cazul

---

[46] LITZICA 1926-1927, 79-80.

[47] IORDAN 1963, 90. La autor *hruša – hruš(ь)ka* = „păr", „pom", de unde derivă toponime bulgare (*Krušovo)*, sârbești (*Kruševo,Kruševьtsь, Krušitsa*) sau ucrainiene *(Hrušov),* iar în Romania, *Hârșova* din județul Vaslui.

[48] ILR 1969, 359-360. În sprijinul continuității toponimiei în zonă C. Poghirc aduce ca argument și numele de astăzi al brațului drept al Dunării – *Băroi* = *Beroe.* Precizăm și noi că masivul stâncos care mărginește orașul la vest poartă același nume.

[49] ROSETTI 1986, 103; 565, „î" se folosește împotriva unor consoane nazale sau înaintea lui „r", regulă care se aplică bine cazul nostru de față (*Cîr....*).

consoanei latine „s" din toponimul nostru, aceasta trece în limba română spre „ș", fenomen întâlnit pe larg în evoluția unor nume trace[50], și este cea mai elocventă dovadă a evoluției spre forma modernă a numelui antic (a se vedea mai sus și *cîrșie* în vorbirea românilor sud-dunăreni). O altă etapă majoră în evoluția fonetică s-a produs atunci când s-a introdus în limba română, din graiurile slavilor meridionali de tip bulgar, velara aspirată „x" apropiată de sunetul notat cu „ch", în secolul al XVI-lea[51] (de ex. *xari - har; xoxotati - hohoti; xrana – hrană etc),* și în vorbirea autohtonă a reapărut consoana „h" dispărută încă din limba latină[52]. În jurul acestei perioade, sau poate ceva mai devreme, „C" este înlocuit de „H". Iată, prin urmare, că trecerea de la *Cars* - la *Hîrș* - a fost posibilă, -și cel mai important, este susținută de argumente lingvistice greu de combătut. Cât privește sufixul slav *-ova,* frecvent în toponimele românești[53], care exprimă apartenența („de"), era adăugat numelui încă din secolul al XIV-lea[54]. Dacă lucrurile au evoluat astfel, atunci etimologia toponimului a rămas neschimbată din vechime până astăzi, doar forma fonetică a avut de suferit. Suntem convinși că toponimul a putut evolua, într-o perioadă, atât în vorbirea populară, cât și în documente, în mai multe variante, ajungându-se la forma *Hîrșova,* până cel târziu în secolul al XVI-lea. Dacă facem o analiză comparativă a evoluției potențiale a toponimului în limba română și o raportăm la forma sub care îl întâlnim caligrafiat în documente, ajungem la câteva concluzii deosebit de interesante:

1. Forma *Κάρσος/ Carsos* se menține pînă secolul al X-lea în limba oficială de la Constantinopol. Cu siguranță, în vorbirea populară, în plin proces de evoluție, numele s-a alterat spre *Cărsos/Cîrsos/Cîrsum*. Așa se pot explica și diversele variante ale numelui, unele chiar fără legătură directă cu rădăcina de bază. Este posibil ca *Iurcova (Iurc-/Hurc-ova)* din secolul al XIV-lea să reprezinte chiar tranziția de la o formă la alta;

2. Se menține forma antică, cel mai probabil considerată cultă, în documentele cartografice; în vorbirea populară se trece de la forma Cîrs-/Cîrș-ova spre *Hîrș - ova*[55], întărită încă din secolele XVI[56] - XVII. Când se instalează în

---

[50] ROSETTI 1986, 211-212 unde se arată acestă trecere în evoluția hidronimelor trace: *Ordessos - Argeș; Maris – Mureș; Tibiscos – Timiș; Samus –Someș; Crisius – Criș* etc.

[51] *Ibidem*, 315.

[52] Pentru o datare mult mai timpurie a consoanei în vorbirea românească, vezi, BRÂNCUȘ 1961, 471-477. Românii foloseau deja „h" în vorbire la venirea slavilor. De la ei au împrumutat doar multe cuvinte cu sunetul „h", a cărui poziție s-a întărit în perioada dominației otomane când au intrat în limbă un număr mare de cuvinte care încep cu această aspirată.

[53] IORDAN 1963, 478-479 pentru *Mold-ova;* ROSETTI 1986 223-224, spre exemplu, *Prah-ova* „prăfoasă" în slavă; POGHIRC 1967, 26 pentru *-ova* în toponimul *Hîrșova* și în alte nume de localități de la nord și sud de Dunăre.

[54] Punctul de vedere se sprijină pe forma coruptă *Iurcova.*

[55] Se discută, tot mai serios, pe baza argumentelor lingvistice, că nu poate fi vorba de slavisme în limba română mai devreme de secolul al XII-lea (vezi, PALIGA 2010, 282). Din această perspectivă adoptarea sufixului *-ova* s-a făcut, probabil, după acestă perioadă, chiar către sfârșitul secolului al XIV-lea din moment ce în portulanele genoveze toponimul cunoaște altă formă (vezi, *supra* n. 29).

[56] În documentele otomane încă din secolul al XVI-lea se întâlnește forma *Hîrșova* (*Kanunname-i iskele-I Hîrșova* = Regulamentul schelei Hîrșova). Vezi, ALEXANDRESCU 1977,

Dobrogea, administrația otomană nu a putut schimba numele localității, așa cum s-a întâmplat în alte cazuri[57], deși nu este exclusă o încercare, toponimul actual neavând în structură elemente de construcție turcească[58]. La vizita lui Evlia Celebi din anul 1651 numele cetății avea forma actuală. Cronicarul nu a cunoscut însă originea toponimului și a încercat să îl explice printr-o legendă, găsind asemănări fonetice cu totul întâmplătoare care să scoată în evidență, în egală măsură, vitejia armatei, măreția sultanului, dar și obârșia otomană a numelui, rezultând *Hirs-ova,* formă turcizată doar în pronunție a numelui românesc, așa cum este întâlnit în documentele Porții încă din secolul al XVI-lea[59];

3. Formele *Kers-/Kars-ova, Chirsh-owe/owa, Hirs-ova,* de pe hărțile vest-europene din secolele XVII - XVIII-lea, reprezintă transcrierea numelui autohton *Hîrșova.* Sub această formă îl întâlnim și într-un document otoman de la 1711[60].

Cum se poate observa, pe o perioadă de timp destul de lungă, în construcția toponimului se adaugă, se scot, sau se înlocuiesc anumite foneme. Asta nu trebuie să însemne că toponimul suferă modificări structurale, pentru că, așa cum s-a văzut mai sus, drumul de la rădăcina veche, antică, spre cea modernă este numai de natură fonetică și se leagă de evoluția specifică a vocalelor și consoanelor din limba latină populară spre limba română[61]. În aceste cazuri avem de-a face cu „alternanțele grafice" determinate de modul de copiere, de forma sub care se aude și după care se face transcrierea („după ureche"), sau de originea documentelor[62]. De exemplu, formele *Iurcova* sau *Cristopoli* au fost scrise, cel mai probabil, după cum au fost auzite și reținute; *Cusei/Custi* reprezintă rezultatul unei preluări false și a copierii/ recopierii toponimului, fie în forma din vorbirea curentă, sau dintr-o încercare otomană de a impune o alta, preluată defectuos; *Kersova/Karsova* este forma românească (*Hersova/Harsova)* scrisă în grafia anglo-saxonă; *Chirsh - owe/ova și Hirs-owa* reprezintă acceeași formă scrisă în limba germană, iar *Ghirsovo* este același toponim transcris în grafia rusă sau preluat prin filiera rusă (*Girschow).*

Nu putem încheia aceste considerente fără să aducem în discuție o altă problemă, destul de importantă, de care depinde în mare măsură înțelegerea toponimului în raport cu altele din zona balcanică. În spațiul românesc mai întâlnim, întocmai, aceast nume, iar la sud de Dunăre sunt multe cu forme asemănătoare dar nu identice. Dacă pentru *Hârșova* din județul Vaslui, lingvistul Iorgu Iordan a explicat problema asemănării demonstrând că ne aflăm în fața a

---

267 cu bibliografia de la n. 108.

[57] ȘERBAN 1977, 274.

[58] Cercetările toponimelor medievale din Dobrogea nu indică faptul că *Hîrșova*/Hârșova este o construcție lingvistică de origine turcă. Vezi, PENIȘOARĂ 1978, 295-296; MAMUT 1978, 259- 265.

[59] GHIAȚĂ 1982, 53, *Hirs-ova* apare în registrele otomane din a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

[60] MEHMET 1976 a, nr. 201.

[61] Atragem atenția că rădăcina antică a toponimului este compusă din patru foneme a căror evoluție este următoarea: (a>î; c>h; r nu suferă modificări; s>ş), conformă regulilor de transformare fonetică specifice limbii române.

[62] Pentru alternanțele grafice, vezi, ROSETTI 1986, 410-411.

două potriviri fonetice[63], în cazul numelor de localități balcanice trebuie să zăbovim puțin.

De spațiul sud-dunărean s-au ocupat mai mulți cercetători bulgari, folcloriști, etnografi, istorici. Noi ne oprim în analiza prezentă la concluziile profesorului Ancho Kaloyanov[64] de la Univertitatea din Veliko Târnovo, care utilizează o vastă bibliografie, apărută încă de la începutul secolului al XX-lea, pentru a da un răspuns la chestiune. Faptul că în onomastica și toponimia slavă se întâlnesc deseori forme cu rădăcină asemănătoare, *-Hars-, Hărs-, Hras-, Horis-*, mult mai multe acum decât în secolele anterioare, are la bază, după opinia sa, credința în zeul *Hors* din panteonul vechilor bulgari. Autorul exemplifică analiza sa cu numeroase nume topice: *Hrasovo* pe valea Vardarului; *Hărsovo (Kukush)* în Grecia, *Hărsovcha* (lângă Sofia), *Hărsovo* (sat lângă Razgrad, Bulgaria), *Hărsovo* (Prisovo sat, Veliko Tarnovo) la care adaugă satele atestate în cronicile otomane (*Horysova* la 1657, *Hrasgrad* -1573, *Hărsovo* (Shumen) -1573, *Hărsovo* (Vresovo) – în anul 1636, precum și cu nume de personae. Nu am fi dat atenție prea mare acestei probleme dacă nu întâlneam în lista toponimelor derivate din bulgarul *Hors* chiar în primele rânduri și *Hârșova*, de care ne-am ocupat mai sus. Kaloyanov își însușește, pentru a explica toponimul, un punct de vedere mai vechi din istoriografia bulgară. Potrivit acestuia forma pentru localitatea *Hârșova* din Dobrogea de Nord, pe malul drept al Dunării, este un derivat de la „numele Hras sau Hors pe care slavii stabiliți aici l-au adaptat[65] din Karsium". Mai mult, se citează și un studiu vechi al lui Atanas Iliev care propunea ca derivate vechi bulgare și numele localităților *Hîrșești* (jud. Prahova, astăzi jud. Argeș), și *Hârșova* (jud. Vaslui)[66].

Dacă punem alături punctul de vedere al cercetătorilor bulgari și al celor români cu privire la originea toponimului *Hârșova* ne dăm seama, de la început, de lipsa de temei a primului, atât din considerente de ordin arheologic, istoric, cât și lingvistic. În primul rând, cercetările de până acum nu au atestat elemente de origine slavă în cetatea de la Hârșova[67], cu atât mai mult pe bulgari; apoi, așa cum am arătat și noi, forma actuală a numelui este rezultatul evoluției în timp, după regulile și legile foneticii unei limbi, în acest caz a limbii române, nu a influenței unei divinități necunoscute autohtonilor din aceste locuri; singurul element de factură slavă pe care nu-l contestăm aici este terminația *-ova*[68]. Prin urmare, formele sud-dunărene la care s-a făcut referire, în acest context, nu au nicio

---

[63] Vezi, *supra*, n. 46.

[64] KALOYANOV 2009, 1-8.

[65] Vezi pentru aceasta, la autor bibliografia de la n. 15: *Bălgarski srednevekovni gradove i kreposti*, Sofia, 1981, 208.

[66] Vezi, n. 21: *Iliev, A., Romînska toponimija ot slavjanobălgarski proizhod, CbBAH,* 12 (1925), 42.

[67] Vezi, BRĂTULESCU 1940, 3-24; ARICESCU 1971, 351-369

[68] Încercarea de a da toponimului *Hîrșova*, origine bulgară se lovește de regulile stricte ale lingvisticii. C. Poghirc și I. Iordan au explicat că și asemănarea cu Krušovo (lb. bulgară) sau Hrušov (lb. ucrainiană) nu are legătură corectă cu toponimul, deoarece nu se poate explica trecerea grupului „ru" și a consoanei „K" din vorbirea bulgară, la „îr" și respectiv „H", în cea românească. Cât despre toponimul ucrainian, acesta nu intră în discuție pentru că s-a format mult mai târziu.

legătură cu toponimul nostru. Asemănarea fonetică este, după cum se vede, o simplă întâmplare așa cum pot fi date multiple exemple de acest gen pe tărâmul lingvistic, iar tentativa de a le exploata și a face asociații cu orice preț nu are nicio legătură cu realitatea istorică.

În această situație nu ne rămâne decât să concluzionăm că toponimul de astăzi *Hârșova*, jud. Constanța, anticul *Carsium*, s-a format din evoluția rădăcinii autohtone, străvechi *Cars-* (care exprimă natura stâncoasă, pietroasă, a locului)- în *Hîrs-/Hîrș-/Hârș-*, din limba română veche. Aceasta primește sufixul *-ova* din slava veche (care are, în acest caz, valoarea *de*, cu toate că există opinii potrivit cărora este neproductiv în limba română). Așa stând lucrurile, se poate spune că ne aflăm în fața unui toponim străvechi, autohton, care și-a păstrat de-a lungul timpului etimologia, suferind transformări, doar din punct de vedere morfologic, sub influența slavă.

BIBLIOGRAFIE

ALEXANDRESCU 1977 –M.M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, *Aspecte ale vieții economice din porturile și schelele Dobrogei în secolele XV-XVII,* Peuce 6 (1977), 259-269.

ARICESCU 1971 – A. Aricescu, *Noi date despre cetatea de la Hârșova*, Pontica 4 (1971), 351-369.

ARICESCU 1972 –A. Aricescu, *Încercare nouă de înțelegere a știrilor date de Procopius din Caesarea despre ținutul Dobrogei în vremea împăratului Justinian,* Pontica 5 (1972), 329- 348;

BESEVLIEV 1970 – V. Besevliev, *Zur Deutung der Kastellnamen in Prokops Werk „De Aedificiis",* Amsterdam.

BOGREA 1921 – V. Bogrea, *Note de toponimie dobgogeană,* AnDob 2 (1921), 33-43.

BRĂTULESCU 1940 – V. Brătulescu, *Cetatea Hârșova în legătură cu Dobrogea și cu ținuturile înconjurătoare,* BCMI 33 (1940), 3-24.

BRÎNCUȘ 1961 –Gr. Brîncuș, *Originea consoanei H din limba română,* Studii și cercetări lingvistice 12 (1961), 4, 471-477.

Călători – Călători străini despre Țările Române, vol. III, 1971; vol. IV, 1972 (red. Maria Holban), București.

CIOBANU 1970 – R. Ciobanu, *Aspecte ale civilizației portuare din Dobrogea la sfârșitul secolului al XIII-lea și în secolul al XIV-lea,* Pontica 3 (1970), 279-329.

CIOBANU 1969 – Radu Ștefan Ciobanu, *Genovezii și rolul lor în Dobrogea în sec. XIV,* Pontice 2 (1969), 401-412.

CONSTANTINESCU 2006 - Ștefan Constantinescu, *Litoralul românesc în documente cartografice. Perioada medievală,* site internet, http://earth.unibuc.ro/articole.

CRĂCIUN 2011 – N . Crăciun, *Hărți istorice,* site internet, http:///nelucrăciun. wordpress. com/hărți.

DETSCHEW 1957 – D. Detschew, *Die thrakischen Sprachreste,* Wien.

FALYLEEV 2006 – A.I. Falileev, *Vostočnîe Balcani na carte Ptolemeja. Critico-bibliograficeskie izîscanija*, München, 2006.

GHIAȚĂ 1982 – *A.* Ghiață, *Toponimie și geografie istorică în Dobrogea medievală și modernă,* AARMSI IV, V, 29- 61.

GRECEANU 1960 – C. Greceanu și D. Simionescu, *Istoria Țării Românești 1290-1690. Letopisețul Cantacuzinesc*, București, 1960.

GRIGORUȚĂ 1977 – Maria Grigoruță, *Contribuții cartografice și iconografice privind Dunărea de Jos,* Peuce 6 (1977), 279-285.

HAMMER 1833 – J.V. Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches,* I, Pest, 1833.

IONAŞCU, BĂRBULESCU 1971 – I. Ionaşcu, P. Bărbulescu, *Relațiile internaționale ale României în documente (1368-1900),* București, 1971.

IONESCU 1904 - D.M. Ionescu, *Dobrogea în pragul veacului al XX-lea,* București, 1904.

IORDAN 1963 – I. Iordan, *Toponimie românească,* București, 1963.

IORGA 1925 – N. Iorga, *Une nouvelle histoire de l' Empire Byzantin,* RHSEE 2 (1925), 1-3, 1-41.

KALOYANOV 2009 – A. Kaloyanov, *Nazvanieto na etnografska grupa hărțoi kulta kăm bog Hărs,* site internet, http://liternet.bg/publish/akaloianov/stb/hyrs.htm.

KUZEV 1969 – Al. Kuzev, *Prinosti kăm istorijata na srednevekovite kreposti po Dolnija Dunav,* INM Varna, 5 (20) (1969), 137-155.

LITZICA 1926-1927 – C. Litzica *Contribuții la topografia balcanică în Evul mediu. Procopius din Caesarea,* Buletinul Muzeului Municipal Iași, fasc. 6 (1926-1927), 1-87.

MAMUT 1978 – E. Mamut, *Structura numelor topice turcești medievale din Dobrogea,* Limba Română 3, 27 (1978) 259-265.

MATEESCU 1977 – T. Mateescu, *Creșterea cailor în timpul stăpânirii otomane,* Peuce 6 (1977), 287-297.

MEHMET 1976 – M.A. Mehmet, *Călători străini despre Țările Române,* vol. VI, București, 1976.

MEHMET 1976 a – M.A. Mehmet, *Documente turcești privind istoria României,* Vol. I 1455-1774, București, 1976.

MEHMET 1980 – M.A. Mehmet, *Cronici turcești privind Țările Române,* III, sec. XVI-XIX, București, 1980.MĂRCULEȚ 2007 –V. Mărculeț, *Conflictul dobrogeano-genovez (1360-1387),* Pontica 40 (2007), 371-398.

MOISIL 1919 – C. Moisil, *Lupta pentru apărarea drepturilor românești asupra Dobrogei,* Arhiva Dobrogei, II, 3-4 (1919), 153-181.

NICOLAE 1995-1996 – C. Nicolae, *Descoperiri de epocă romană și romano-bizantină la Carsium,* Pontica 28-29 (1995-1996), 135-160.

NICOLAE 2010 – C. Nicolae, *Stadiul cercetărilor arheologice la Hârșova, jud. Constanța. Contribuții la harta arheologică a localității,* Pontica 43 (2010), 221-249.

OLTEANU 2007 – S. Olteanu, *Thraco-Daco-Moesian Languages, Carsium, Hârșova,* site internet http://soldm.com.

PALIGA 2010 - S. Paliga, *Când pot fi datate cele mai vechi împrumuturi slave din limba română,* vol. *In honoreum Gheorghe Mihăilă,* București, 2010, 272-287.

PANAIT, ȘTEFĂNESCU 1984 – Panait I. Panait; A. Ștefănescu, *Valea Carasu în cartografia medievală,* Pontica 17 (1984), 169-176.

PANAITESCU 1940 – P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrân,* București, 1940.

PÂRVAN 1913 – V. Pârvan, *Descoperiri nouă în Scythia Minor,* AARMSI 35 (1913), 479-491.

PÂRVAN 1926 – V. Pârvan, *Getica- o protoistorie a Daciei,* București, 1926.

PENIȘOARĂ 1978 – I. Penișoară, *Elemente de toponimie turcească din Dobrogea,* Limba Română 3, 27 (1978), 293- 296.

POGHIRC 1967 – C. Poghirc, *Considérations sur les éléments autochtones de la langue roumaine,* Revue Roumaine de Linguistique 12 (1967), 1, 20-36.

POPESCU SPINENI 1978 – M. Popescu Spineni, *România în izvoare geografice și cartografice,* București, 1978.

ROSETTI 1986 – Al. Rosetti, *Istoria limbii române I (De la origini până la începutul secolului al XVII-lea),* București, 1986.

ȘERBAN 1977 – C. Șerban, V. Șerban, *Tipologia orașelor din Dobrogea în timpul stăpânirii otomane (secolele XV-XIX),* Peuce 6 (1977) 271-277.

TOMASCHEK 1894 – W. Tomaschek, *Die alten Thraker*[2], Wien, 1894.